

Ümumi təhsil qanunu: uzun illərin həsrəti

Asif CAHANGİROV,
Əməkdar müəllim

I MƏQALƏ. Qanun yaradıcılığında xırda məsələ olurmu?

olunmaqla həmin sistemdə məqsədli dəyişikliklərə gətirib çıxaran yenilik.

Birinci ifadə qanun layihəsindən götürülmüş, ikincisi isə mən tərəfdən işçi qrupuna təqdim edilmişdi. Layihədə verilən təriflə razılaşmaq qəti mümkün deyil, çünki “müxtəlif təşəbbüslər, elmi tədqiqatlar” ifadəsi innovasiyanın konseptual məkanını əsassız olaraq xeyli genişləndirir. Elə indinin özündə də, hər bir təşəbbüsə, tətbiqi xarakter daşıyan elmi tədqiqata innovasiya statusu verməklə inkişafımızı zəiflətməkdən başqa nəyi əldə edirik? “Özünü-təkmilləşdirmə mahiyyətli” ifadəsi isə, ümumiyyətlə, anlaşılan deyil. Belə çıxır ki, innovasiyada özünü-təkmilləşdirmə mahiyyəti olmasa, o, innovasiya sayılmayacaqdır. Hazırkı real hadisələrdən qaynaqlanan narahat edici bir ehtimal da hər hansı bir adı təkmilləşdirmənin innovasiya kimi dəyərləndirilmə bilməsidir.

Qeyd edirəm ki, o zaman təkliflərim müəyyən dərəcədə nəzərə alınmış, “Özünü-təkmilləşdirmə mahiyyətli” ifadəsi qəbul olunmuş “Təhsil haqqında” Qanundan çıxarılmışdır. Buna baxmayaraq, çox mühüm terminə yenə də səhv tərif verilmişdir: “1.0.24. innovasiya – müxtəlif təşəbbüslər, elmi tədqiqatlar əsasında formalaşan mütərəqqi xarakterli yeniliklər”.

Yalnız 10 ildən (!) sonra

ərsəyə gəlməyə hazırlaşan “Ümumi təhsil haqqında” Qanun layihəsində də innovasiyaya səhv tərif verilib. Əvvəla, çərçivə (əgər ona çərçivə demək mümkündürsə) qanunundan sonra təhsil səviyyələri üzrə – bəli, məhz səviyyələri, pillələri üzrə yox (Təhsil qanununda həmin terminlərin tərif və istifadəsində ciddi yanlışlıq vardır; bu barədə başqa məqalədə) – qanunun hələ 2010–2011-ci illərdə hazırlanmış qəbul olunmasının səbəbini kim-sə araşdırıbmi?

Dəfələrlə vurğulamışam: təhsil qanunu fəvqəlbəşər gücə malik deyil, onunla təhsilimizdəki bütün problemlər də dərhal həll olunacaq deyil. Bununla belə, əgər “çərçivə qanunu”nu qəbul etmişiksə, deməli sahə qanunları da ən qısa zamanda ərsəyə gəlməli idi. Bir şərtlə ki, onlar mükəmməl səviyyədə hazırlanmış olsun, ölkənin inkişaf strategiyasını, dünya təcrübəsinə məxsus olan prosesləri nəzərə alsın. Belə çıxır ki, əgər 10 il (!) çərçivə qanunu olmadan keçinmişiksə, bəlkə, təhsil səviyyələrinin fəaliyyətini nizamlayan qanunlara heç lüzum da yoxdur?.. Sonra da mövcud təhsilimizdəki qüsurların, çatışmazlıqların günahını başqalarının üstünə atırıq.

2009-cu ilin 6 ayı ərzində o vaxtkı “Zerkalo”da və “525-ci qəzet”də 8 adda məqalə ilə çıxış etmiş, Təhsil qanununun layihəsinə dair 230-dan çox rəy və təklifimin olduğunu bildirmiş, onların bir qismi barədə açıqlamalar vermmişəm.

Həmin ilin yayında qəbul edilmiş qanunda rəy və təkliflərimin yalnız küzi bir hissəsi nəzərə alındı. Nə isə... Mətləbə qayıdaq.

“İnnovasiya”

anlayışı mənim üçün çox önəmlidir. İstərdim ki, o, bütün təhsil işçiləri, habelə bütün həmvətənlərimiz üçün də çox

önəmli olsun. Ötən əsrin sonlarından təhsilin məhz innovasiya yolu ilə inkişaf etdirilməsinin vacibliyi barədə dəyim deyir və yazıram. 2000-ci ilin avqustunda ciddi araşdırmalar əsasında hazırladığım “Təhsilin keyfiyyətinə nəzarət, monitorinq və qiymətləndirmənin təşkili və tətbiqinin bəzi konseptual məsələləri” sənədini Təhsil Nazirliyinə təqdim etdim. Həmin sənədin 2C (“Təhsil müəssisəsinin inkişafı və innovasiya prosesləri”) bölməsində zəruri açıqlamalar verdim, təhsil innovasiyalarının strateji əhəmiyyətini xüsusi vurğuladım.

Yeri gəlmişkən, həmin sənəddə qeyd etdiyim kimi, “innovasiya – yeni qayda (latınca “in” – giriş “novus” – yeni)” deməkdir. İnnovasiya prosesi isə – yeni qaydaların yaradılması (işlənilib hazırlanması), mənimsənilməsi, tətbiqi və yayılması sahəsində kompleks fəaliyyətdir.

İndi isə gəlin “Ümumi təhsil haqqında” Qanun layihəsində əks olunmuş aşağıdakı tərifə sərəh verək: “1.1.14. İnnovasiya (ümumi təhsildə) – təhsilin məzmunu və idarə olunması, təlim strategiyaları və metodikalarının keyfiyyətə yaxşılaşdırılması sahəsində tətbiq edilən yeniliklər”.

Qətiyyətlə deyirəm: bu, təhsilimizin inkişafını əsaslı şəkildə ləngidəcək səhv tərifdir!

Konseptual baxımdan

layihədəki innovasiya tərifində ən böyük qəbahət onun “keyfiyyətcə yaxşılaşdırılması sahəsində tətbiq edilən yeniliklər”lə eyniləşdirməsidir. Belə çıxır ki, istənilən küzi təkmilləşdirmə, nəyi isə nə ilə əvəz etmə nəticəsində küzi müsbət nəticənin əldə edilməsi innovasiya zirvəsinə qaldırılmalıdır? Əslində bu cümlədə sual işarəsi nida işarəsilə də əvəz oluna bilər, çünki qüvvədə olan “Təhsil haqqında” qanuna əsaslanaraq təhsilimizdə hər bir küzi dəyişikliyi artıq innovasiya deyilir. Xaricdən Azərbaycana gəlmiş mütəxəssisə bizim mətbuatda, radio və televiziya da ağızlaşmaz sayda səslənilən “təhsil innovasiya”-ları barədə bütün məlumatlar tərcümə edilərsə, o düşünür ki, dünyanın ən qabaqcıl təhsil modelləri məhz ölkəmizə məxsusdur. Əgər sistemdə bir keyfiyyət səviyyəsilə müqayisədə tamamilə yeni keyfiyyət səviyyəsi fəth edilərsə, məhz bu, innovasiya adlana bilər!

Qərb mənbələrində

“Novasiya” və “İnnovasiya”

anlayışlarının bir-birindən ayırılmasının vacibliyi xüsusi vurğulanır. Təhsil sistemi baxımından onların fərqli xüsusiyyətlərini daha geniş bir cədvəldən çıxarış etdiyim aşağıdakı açıqlamalarla izah etmək istərdim:

Parametr	Novasiya	İnnovasiya
Məqsəd və vəzifələrin miqyası	Dar çərçivəni əhatə edir	Sistem(lər)ni əhatə edir
Metodoloji təminat	Mövcud nəzəriyyə və baxışlara əsaslanır	Mövcud nəzəriyyə və baxışlar çərçivəsindən kənara çıxır
Noticia, məhsul	Mövcud sistemin hansısa elementində müəyyən dəyişiklik olur	Sistemdəki əlaqələrdə, eləcə də sistemin özündə köklü dəyişikliklər baş verir
Yeniyyətin bəhrəsi	Təşəbbüskarlıq, səmərəlilik, metodikanni yeniləşdirilməsi və yeni metodikaların yaradılması nəticəsində əldə olunur	Fəaliyyətin inkişafı üçün yeni istiqamətlər üzə çıxarır, yeni metodologiya və texnologiyalar yaranır, tamamilə yeni keyfiyyət nəticələri əldə olunur

Bunların müqabilində novasiya əvvəlki sistemin təkmilləşdirilməsinə səbəb olur, onun funksional əlaqələ-

rində səmərəliliyinin inkişaf etdirilməsinə təkan verir, innovasiya isə tamamilə yeni təcrübəni ərsəyə çıxarır, tədqiqat və ixtiralar üçün yeni paradigma yaradır.

“Ümumi təhsil haqqında” Qanun layihəsində ümumi təhsildəki innovasiyalar məhz “təhsilin məzmunu və idarə olunması, təlim strategiyaları və metodikaları” ilə əlaqələndirilmişdir. Anlaya bilmirəm ki, bu bəsit yanaşma hansı mənbəyə əsaslanır? Ən yaxşı halda bu, pedaqoji innovasiyalara aid oluna bilər. Əgər dərslilər, müəllim inkişafı, tədris və təlim resursları, məktəb binaları, sinif otaqları və digər ümumtəhsil komponentlərində hansısa “məqsədli dəyişikliklərə” gətirib çıxaran yenilik baş verərsə, bu, artıq innovasiya sayılmayacaqdır.

Aydındır ki, opponetlərim dərslilərin təhsil məzmununa aid olduğunu deyəcəklər. Çox böyük səhvdir! Dərslilərin məzmunu yaratmır, onun vasitəsilə təhsil standartlarının həyata keçirilməsinə, məzmunun daha asan mənimsənilməsinə münbit imkan yaranır. Yəqin ki, ikinci etiraz müəllim inkişafı, resurs və infrastruktur (nə yaxşı ki, hamısını qeyd etməmişəm!) təminatının idarəetmə sisteminə daxil olduğu ilə bağlı olacaq. Bu məntiqlə məzmunun özünü də idarəetməyə aid etmək olar. O ki qaldı metodikaya, yuxarıdakı cədvəldə buna aydınlıq gətirilib.

Və sonuncu: layihədəki tərifdə verilmiş “İnnovasiya (ümumi təhsildə)” ifadəsi necə başa düşülməlidir: hətta orada əks olunanlar məktəbəqədər, yaxud ali təhsildə yarana bilən innovasiyalardan nə ilə fərqlənəcəkdir?.. Aydındır ki, bu sualın cavabı yoxdur, çünki təhsildə innovasiya anlayışı ümumi xarakter daşıyır və bütün sisteme aid olmalıdır.

Müxtəlif mənbələr əsasında

ümumiləşdirmə

aparmaqla 2009-cu ildə formalaşdırdığım tərifə bir daha təkrarlayıram: “İnnovasiya – iqtisadi, texniki, texnoloji, ictimai, təhsil və digər sahələr üzrə mahiyyətcə tamamilə yeni ideyalara, ixtiralara, kəşflərə əsaslanan yenilik, ciddi dəyişiklik. Təhsildə innovasiya – təhsil sistemində istifadə olunmaqla həmin sistemdə məqsədli dəyişikliklərə gətirib çıxaran yenilik”.

Sözsüz ki, bu təriflər də ideal deyil və onların üzərində təkmilləşdirmə aparmaq mümkündür. Sent-Ekzüperi “Balaca şahzadə”də Tülkünün dili ilə demişkən: “Dünyada hər şey kamil ola bilməz”.

Qanunda hansısa tərif verilmədən, onun mahiyyəti düzgün açıqlanmalıdır! Qanuna daxil edilən hər bir maddə konseptual, strateji baxımdan dəqiq əsaslandırılmalı və ifadə olunmalıdır!

Ümumi məqsədimiz bu olmalıdır ki, “Ümumi təhsil haqqında” Qanun Azərbaycanın strateji inkişaf istiqamətlərinə, dünya miqyasında cərəyan edən trendlərə, mötəbər qurumların proqnozlarına əsaslanaraq, müasir yanaşmaları özündə ehtiva etməklə ölkəmizin gənc nəslini gələcəyin xoşbəxt vətəndaşları kimi yetişdirmək üçün mükəmməl qanunvericilik bazasını təmin etsin.

Yekun əvəzi. Hazırkı məqaləmdə qanunun “Əsas anlayışlar” maddəsinin yalnız bir tərifə barədə rəyimi bildirdim. Ümumilikdə 47 termini açıqlayan həmin maddənin 12-nə (integrasiya təlimli internet tipli təhsil müəssisəsi; qabaqcıl (yaradıcı) pedaqoji təcrübə; sərbəst (eksternat) təhsil; ümumi orta təhsil; ümumi təhsilin dövlət standartı və s.) ciddi irad və təkliflərim vardır. Bütün qanuna dair isə bunların sayı 100-ü ötür.

Yenə də – nə isə...

Təhlillər üçün xeyli əsas vardır. Bütün irad və təkliflərim barədə məqalə yazsam, bu, çox uzun çəkə bilər. Ona görə növbəti dəfə yalnız bir neçə maddə barədə açıqlama verəcəm.

P.S. Sual yarana bilər ki, qanun layihəsi ilə bağlı niyə əlaqədar qurumlara müraciət etməmişəm? 2 dəfə müraciət etmişəm...